

Nakon popisa župnika od 1887. do danas, nalazimo podatke o svećenicima Premanturcima u XX. stoljeću, od kojih nijedan nije župnikovao u rodnom mjestu, ali je zato jedan bio biskupom porečkim i pulskim.

O nekim je temama lako pisati ako se uz marljiv rad i godine iskustva unese puno ljubavi i srca kao što je to učinio Ljudevit Anton Maračić, i sam Premanturac, te omogućio široj javnosti upoznavanje s poviješću Crkve u Premanturi nadajući se da je, kako piše u „Pogovoru“ (82-84), ispunio bar dio svojega duga prema rodnom mjestu i njegovoj župi.

Marija Gortan

Hum i Humščina, ur. Mirjana Pavletić, Roč: „Josip Turčinović“ / Katedra Čakavskog sabora Roč, 2011., 376 str.

Pod krilaticom „najmanji grad na svijetu“ često se spominje istarsko mjesto Hum. Mali srednjovjekovni grad dobio je veliki zbornik *Hum i Humščina*, objavljen u Roču 2011. u izdanju nakladničke kuće „Josip Turčinović“ iz Pazina i Katedre Čakavskog sabora Roč. Suizdavači su Katedra Čakavskog sabora Buzet i Udruga Hum.

Veliku zaslugu u ostvarivanju ovoga zbornika ima glavna i odgovorna urednica Mirjana Pavletić koja je uspjela objediniti građu preuzetu iz drugih publikacija kao što su *Buzetski zbornik*, *Franina i Jurina*, prva i druga knjiga Branka Fučića *Iz istarske spomeničke baštine*, potom *Glagoljska početnica* Frane Para, *Terra incognita* Branka Fučića te iz knjige *Hum – najmanji grad na svijetu*. Zbornik je bogato opremljen fotografijama iz objektivna Aleksandra Merlaka, Eduarda Strenje i Gordane Čalić Šverko, slikama iz arhiva Udruge Hum, Katedre Čakavskog sabora Roč i Katedre Čakavskog sabora Buzet te iz privatnih zbirki.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja. Nakon „Predgovora“ (6-7) Vladimira Pernića započinje prvo poglavlje „Povijest i povijest umjetnosti“ (9-56) radom Katarine Horvat „Hum – formiranje i razvoj grada u razdoblju od 11. do 12. stoljeća“ (11-18). Autorica ističe da se u pograničnoj regiji Istri mali utvrđeni grad Hum prvi put spominje 1102. u darovnici kojom istarski markgrof Ulrik II. daje akvilejskom patrijarhu u feud *castrum Cholm*. Horvat naglašava da Hum pripada grupi srednjovjekovnih naselja koja su se razvila

kao male naseobine uz kaštele podignute na obrambenim pozicijama. Kao specifičnost navodi da se gradić može smatrati spomenikom nastanka nase-
lja uz kaštel jer je jedan od rijetkih mjesta čiji se razvoj odvijao nikad ne
prekoračivši ranosrednjovjekovne zidine.

I sljedeća tri rada djelo su Katarine Horvat Levaj. U članku „Hum“ (19-
22) autorica ističe posebno značenje romaničko-bizantskih freski u unutraš-
njosti kapele sv. Jeronima, datiranih u drugu polovicu 12. stoljeća. One su,
smatra Horvat Levaj, po kvaliteti i stilu jedinstvene u cijeloj Istri te svjedoče
o izravnim vezama i umjetničkim kontaktima Huma s Akvilejom, tadašnjim
središtem sjevernoga Jadrana. U radu „Hum – grad i spomenici“ (23-29)
autorica naglašava da unatoč nemirnom vremenu i učestalim ratovima, pisani
izvori i materijalni ostaci svjedoče o razvoju Huma u 16. stoljeću. Karakter
razdoblja utjecao je na to da su graditeljske aktivnosti humske komune bile
najprije usmjerene na održavanje i obnovu fortifikacija. Horvat Levaj napo-
minje da glagoljski natpisi bilježe radikalni zahvat na zvoniku-kuli 1552.,
a deset godina poslije i glavna (južna) gradska vrata pojačana su izgrad-
njom dvostrukih vrata. U trećem radu „Tekst za obilježavanje najznačajnijih
građevina Huma“ (31-34) Horvat Levaj nabroja sedam zdanja (zvonik-kula,
glavna gradska vrata, sjeveroistočna kula, sjeverna kula, gradska lođa, župna
crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije) opisujući ih u kratkim bilješkama.

Vanda Ekl u članku „Srednjovjekovna umjetnička baština Bužeštine“
(35-36) ističe da su skulpture kronološki udaljene te da pripadaju nejedna-
kim kategorijama kvalitete i različitoga su porijekla. Zaključuje kako su
značajne kao primjeri uvoza i lokalne proizvodnje te vidno dopunjuju sliku
srednjovjekovnoga kulturnog ambijenta Bužeštine. Radom „Umjetnički
patrimonij u Bužeštini u razdoblju od 12. do 15. stoljeća“ (37-38) Radmila
Matejčić naglasila je važnost nekoliko kulturno-povijesnih spomenika za
povijest srednjovjekovnoga slikarstva u Istri, a posebno je interpretirala
grobnu kapelu sv. Jeronima u Humu, kapelu sv. Elizeja u Draguču i kapelu
sv. Roka u Roču. U članku „Sakralni objekti Bužeštine i njihova oprema“
(39-40) Mirjana Peršić istaknula je kapelu sv. Marije Pomoćnice od snijega
u Brnobićima, kapelu sv. Teodora u Duričićima, kapelu sv. Ivana i Pavla u
Erkovčićima, župnu crkvu sv. Petra i Pavla i kapelu sv. Jeronima u Humu te
kapelu sv. Klimenta u Krasu. Ondina Krnjak u radu „Raspelo iz Brnobića“
(41) prenosi faktografske podatke o raspelu iz crkve Gospe od snijega koja
se nalazi u humskoj župi.

„Hum – ciklus romaničko bizantskih zidnih slikarija“ (42-55) Branka Fučića posljednji je članak prvoga poglavlja. Autor je slikarije iz crkve sv. Jeronima u Humu analizirao u ikonografskom smislu, slikarskoj tehnici i stilskom govoru. Za humske oslikane površine tvrdi da nemaju usporednoga gradiva u Istri, da su znatnih kvaliteta te da je jedan dio uništen i ne može ga se rekonstruirati. Postanak slikarija kreće se od druge polovice 12. i početka ili najkasnije prve polovice 13. stoljeća, zaključuje Fučić.

Drugo poglavlje „Govor, etnografija i tradicionalna kultura“ (57-123) započinje člankom Nataše Vivoda „Govor Erkovčića“ (59-66), u kojem se osvrnula na glasove i na morfološka obilježja govora sela Erkovčići pokraj Huma. Autorica je istaknula da joj je u proučavanju toga govora veliku pomoć pružio informator S. Činko. Josip Milićević u radu „Humski župan“ (67-75) objasnio je značenje institucije župana i županije, stare tradicije koja je u prošlosti imala različita značenja i sadržaje. Autor napominje da je u bližoj i daljnjoj prošlosti funkcija župana polako nestala iz svakodnevnoga života. Održala se jedino u Humu, ali ne kao nastavljeni život već kao obnovljeni običaj. „Biranje župana na leto dan“, ističe Milićević, obnovljeno je 1976. prema podacima iz dokumenata i uputama povjesničara Danila Klana. Drugi članak Josipa Milićevića, „Lončarstvo Ćukarije“ (76-82), posvećen je lončarskoj djelatnosti u mjestu Ćukarija u blizini Huma, koje se još naziva i humsko lončarstvo, lončarstvo od Ćukarije ili od svetoga Tome. Autor je naznačio da je lončarstvo bilo nasljedno zanimanje, a posljednji lončar bio je Josip Tomac (1897. – 1978.). U radu je opisan i postupak izrade posuda.

U radu „Mlinovi na rijeci Mirni – obnova i spašavanje posljednjih vodenica na Mirni“ (83-95) Božo Jakovljević ističe da je prema dosadašnjim istraživanjima na Mirni bilo više od šezdeset vodenica. Građeni su i veći mlinovi jer, prema riječima autora, vodenice nisu bile sigurne i trajne. Na trima mjestima Bužeštine sačuvani su ostaci velikih mlinova, jednoga na izvorištu Mirne u Sv. Ivanu, drugoga na Ričini u Kotlima, a trećega u Mlinima na potoku Sopot. Linda Zrnić istaknula je u članku „Biska (*Viscum Album L.* – imela)“ (96-103) da je na Bužeštini u posljednjih dvadesetak godina postalo poznato i popularno žestoko piće koje se priprema od lišća imele natopljenoga u rakiji, a zove se biska. U radu se autorica koristila i podužim citatom iz antropološke studije o magiji i religiji *Zlatna grana* Jamesa Georgea Frazera. Još jedan tekst o popularnom piću, „Očuvanje tradicijskih vrijednosti na Humštini – biska, ljekovita kapljica don Vidala“

(104-105), djelo je Gordane Čalić Šverko. Vladimir Pernić u članku „Smotre tradicijske glazbe u Humu“ (106-110) piše o smotrama narodne glazbe i plesa kao instituciji, ali i koncepciji i sadržaju tih smotri. Autoru je kao primjer poslužio program smotre održane u Humu 28. lipnja 1981. Pjevanje i sviranje u Kotlima istražio je Emil Zonta u radu pod naslovom „Ki će moju travu kositi?“ (111-116). Gordana Čalić Šverko u članku „Tradicionalni sajam na humskom krasu“ (117-122) priredila je i fotoalbum *Kako su delali naši stari*.

U trećem poglavlju („Glagoljica“, 123-216) nalazi se trinaest radova, a više tekstova napisali su Dražen Vlahov, Josip Šiklič, Josip Bratulić, Branko Fučić, Miroslav Sinčić i Frane Paro. Ovdje valja istaknuti rad „Aleja glagoljaša“ (192-204) Miroslava Sinčića. Autor piše da je Aleja glagoljaša izuzetan i osobit spomenik glagoljici podignut uz cestu između Roča i Huma te sadrži jedanaest spomen-obilježja. Aleja je projekt Čakavskoga sabora, njezin idejni začetnik je Zvane Črnja, a osmislili su je Josip Bratulić i Želimir Janeš.

Poglavlje „Prikazi“ (217-294) sadrži dvadeset i četiri osvrta na djela o Humu i/ili Humšćini. U poglavlju „Biografije“ (297-311) nalaze se životopisi Josipa Vidaua, Želimira Janeša, Josipa Tomca, Josipa Brnobića i Marije Kopitar. Posljednje, šesto poglavlje „Stihovi i proza“ (313-369) sadrži trideset i pet djela, a autori su Jakša Fiamengo, Miroslav Sinčić, Vlado Pernić, Ivan Draščić, Daniel Načinović, Ana Pernić, Branko Fučić, Ivo Balentović i Josip Bratulić.

Na kraju, kao zaključak, može se citirati Vladimira Pernića iz „Predgovora“, gdje piše: „Grad ima pravo i obvezu na »svoju knjigu, knjigu o sebi« koja će žiteljima Grada, ali i mnogim dobronamjernicima koje Hum privlači i oduševljava ispričati svoju životnu i povijesnu priču.“

Željko Cetina

**Roberto Starec, *Pietra su pietra. L'architettura tradizionale in Istria*,
Collana degli Atti n. 34, Rovigno: Centro di ricerche storiche, Rovigno /
Unione Italiana, Fiume / Università popolare di Trieste, 2012, 320 pp.**

Il volume *Pietra su pietra. L'architettura tradizionale in Istria* di Roberto Starec rappresenta, per certi versi, il punto d'arrivo di un lungo percorso editoriale e umano iniziato dall'autore nell'ormai lontano 1996 con la pubblicazione,